

ANATOMİK TERMINOLOGIYA HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHALAR ZAMONAVIY XALQARO ANATOMİK TERMINOLOGIYA BO'YICHA MA'LUMOTLAR.

Jo'rayeva Mastura Tojihakim qizi

*Farg'ona jamoat salomatligi instituti Lotin tili,
pedagogika va psixologiya kafedrasida o'qituvchi*

Tursunaliev Alpomish

Biomuhandislik ishi 1-kurs 17-22 guruh talabasi

Annotatsiya: Bilim, fan sohasining ma'lum bir terminologiyasi – bu tushunchalar tizimida ilmiy tushunchalarni ajratib ko'rsatish uchun qo'llaniladigan, o'zaro ma'lum bir aloqa va bog'liqlikda bo'lgan terminlar, so'zlar va so'z birikmalari tizimidir. So'z tarkibi quyidagi na mazmun, na shakl jihatidan bo'linmas, yeng kichik ma'noli qismlar farqlanadi: old qo'shimcha (prefiks), o'zak, suffiks va tugallanma (fleksiya). Ushbu eng kichik ma'noli qismlar morfema (yun. morfe - shakl) deyiladi. O'zakka nisbatan joylanishi bilan farq qiluvchi prefiks va suffiks birgalikda so'z yasovchi affikslar (lot. affixus - qo'shimcha) deyiladi.

Аннотация: Определенная терминология области знания, науки представляет собой систему терминов, слов и словосочетаний, используемых для выделения научных понятий в системе понятий, находящихся в определенной связи и взаимообусловленности. Состав слова неделим ни по содержанию, ни по форме, но делится на малые содержательные части: приставку, корень, суффикс и окончание (флексию). Эти наименьшие значимые части называются морфемами (греч. morphe — форма). Приставки и суффиксы, различающиеся своим положением относительно корня, называются словообразовательными аффиксами (лат. affixus - дополнение).

Annotation: A certain terminology of the field of knowledge, science is a system of terms, words and phrases used to distinguish scientific concepts in the system of concepts, which are in a certain relationship and interdependence. The composition of the word is indivisible neither in terms of content nor in form, but it is divided into small meaningful parts: prefix, root, suffix and ending (inflection). These smallest meaningful parts are called morphemes (Greek morphe - form). Prefixes and suffixes that differ in their position relative to the root are called word-forming affixes (lat. affixus - addition).

Kalit so'zlar: sintaktik, leksik, fonetik, diftong, morfologik, termin, tibbiy ta'lim, atama, nutq bo'laklari, ong, tashxis, tibbiyot, anatomik, nomenklatura, atama tarkibi, innovatsiya.

Ключевые слова: синтаксический, лексический, фонетический, дифтонг, морфологический, термин, медицинское образование, термин, части речи, сознание, диагностика, медицина, анатомический, номенклатура, терминосостав, инновация.

Key words: syntactic, lexical, phonetic, diphthong, morphological, term, medical education, term, parts of speech, consciousness, diagnosis, medicine, anatomical, nomenclature, composition of terms, innovation.

XIX asr oxirigacha. anatomik terminologiya tartibsiz edi. 1895 yilda Bazelda (Shveysariya) birlashgan anatomik nomenklatura birinchi marta ishlab chiqilgan bo'lib, u Baseliāna nomīna anatomīca (BNA) (Bazel anatomik nomenklaturasi) deb nomlangan. U ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlar tomonidan qabul qilingan va ishlatilgan. BNA Rossiyada keng tarqaldi.

Ikkinchi (kamroq muvaffaqiyatli) nomenklatura Jenaiensia nomīna anatomīca (JNA) (Jena anatomik nomenklaturasi) 1935 yilda Jena (Germaniya) kongressida qabul qilingan. Bu nomenklatura Rossiyada amalda qo'llanilmagan.

1955 yilda Parijda yangi nomenklatura ko'rib chiqildi - Parisiāna nomīna anatomīca (PNA) Parij anatomik nomenklaturasi. 1960 yilda Nyu-Yorkdagi Xalqaro anatomistlar kongressida tasdiqlangan atamalarning yangi ro'yxati birinchi marta rasmiy xalqaro e'tirofga sazovor bo'ldi. Rossiyada u ilgari ishlatilgan (BNA) o'rnini egalladi.

Parij anatomik nomenklaturasi BNAda asoslangan. BNAda 5600 ta atama mavjud bo'lib, ulardan PNAda o'tgan 4286 tasi hech qanday o'zgarishlarga duch kelmadi. Qolgan atamalar til tizimining deyarli barcha darajalarida o'zgarishlarga uchragan.

Fonetik o'zgarishlar, asosan, diftonglarning soddalashishi (bir belgiga) bilan bog'liq edi - *oesophāgus* (BNA) > *esophāgus* (PNA) "qizilo'ngach", *caecus* (BNA) > *cecus* (PNA) "ko'r"; qo'shni unlilar sonini minimal darajaga kamaytirish - *thyreoides* (BNA) > *thyroideus* (RNA) "qalqonsimon bez".

Grammatik o'zgarishlar oxirlarni almashtirish bilan bog'liq: yunoncha sonlar lotinchalari bilan almashtirildi - *organon* (BNA) > *organum* (PNA) "organ".

Leksik o'zgarishlar, birinchi navbatda, nomli atamalarning (mualliflarning ismlaridan keyin nomlar) bekor qilinishi bilan bog'liq - glandula *Nuhni*¹

"Nunova bezi" (BNA) > glandula *linguālis anterior* "oldingi til bezi" (PNA), *linea Spigeli*² "Spigeliya chizig'i" (BNA) > *linea semilunāris* "lunate line" (PNA). Ayrim atamalardagi so'zlarning ma'nosi o'zgarishiga e'tibor bering – *palatum durum* "qattiq tanglay" (BNA) > *palatum osseum* "suyak tanglay" (PNA).

Morfologik o'zgarishlar nutq bo'laklari - kolonnalarni almashtirish bilan bog'liq *vertebrarum* (n.) (BNA) > *columna vertebralis* (adj.) "umurtqa pog'onasi".

So‘z yasovchi o‘zgarishlar atama tarkibiga kiruvchi so‘zlarning so‘z yasovchi tarkibiy qismlarining o‘zgarishi bilan bog‘liq – capitulum ulnae (BNA) > caput ulnae (PNA) “bosh suyagi”, aorta thoracalis (BNA) > aorta thoracica (PNA) "ko'krak aortasi".

Sintaktik o'zgarishlar - so'zlar sonining o'zgarishi bilan bog'liq intestinum caecum (BNA) > ko'r ichak (PNA) "ko'r ichak".

Shuningdek, biz individual atamalardagi murakkab o'zgarishlarni bir vaqtning o'zida bir nechta jihatlarida qayd etamiz. Ayniqsa, leksik-sintaktik o'zgarishlarni ajratib ko'rsatamiz – arteria maxillaris externa "tashqi maxillaris arteriya" (BNA) > arteriya faciālis "yuz arteriyasi" (PNA), nevrologiya (BNA) > systema nervosum (PNA) "asab tizimi", musculus caninus "it mushaklari" (BNA) > musculus levator anguli oris "og'iz burchagini ko'taruvchi mushak" (PNA).

Hozirgi vaqtda 1998 yilda Shtutgart va Nyu-Yorkda ko'rib chiqilgan va 2000 yilda qabul qilingan "Terminologia anatomica" (TA) yangi nomenklaturasiga o'tish mavjud. Yangi nomenklatura jahon ilmiy yutug'ining eng so'nggi darajasi bo'lib, Xalqaro Anatomiya Terminologiyasi Federal Qo'mitasi va Xalqaro Anatomistlar Federatsiyasiga a'zo bo'lgan 60 ta milliy anatomik jamiyatlar (shu jumladan Rossiya) hamkorligining natijasidir. barcha anatomik jamiyatlarning manfaatlarini ifodalovchi va barcha anatomik muammolar bilan shug'ullanadigan tashkilot.

PNA bilan solishtirganda, atamalar soni ko'paydi. Ularning soni 7428 tani tashkil etdi, yurak-qon tomir tizimi terminlari soni 213 taga, 604 taga oshdi.

- markaziy asab tizimining atamalari, mushaklarning yangi nomlari paydo bo'ldi
- mimik.

Keling, asosiy o'zgarishlarni ko'rib chiqaylik.

Fonetik o'zgarishlar ba'zi diftonglarning tiklanishi bilan bog'liq - oesophagus (BNA) > esophagus (PNA) > oesophagus (TA) "qizilo'ngach", caecus (BNA) > cecus (PNA) > caecus (TA) "ko'r".

Grammatik o'zgarishlar ba'zi atamalarda – hilum (BNA) > hilus (PNA) > hilum (TA) “eshik” qo‘shimchalarining almashinishi bilan bog‘liq.

Leksik o'zgarishlar, eng avvalo, TA tarkibiga yunon dubletlarining qo‘shilishi bilan bog‘liq: lat. tonsilla = yunoncha amigdala "bodomsimon bez". Yunon ildizlari, ayniqsa, so'z yasaliş jarayonlarida faol qo'llaniladi: mesencephalicus "o'rta miya". Ayrim so'zlarni ma'lum miqdordagi atamalarga almashtirishga e'tibor bering: vesica fellea (PNA) > vesica biliāris (TA)

"o't pufagi". Ba'zi atamalar ulardan foydalanishda tenglashadi - kollum va bachadon bo'yni "bo'yin, bo'yin".

Morfologik o'zgarishlar nutq qismlarini almashtirish bilan bog'liq bo'lib, ular orasida sifatlarning bo'laklar bilan almashtirilishi ayniqsa ko'p uchraydi - forāmen nutrisium (adj.) "oziqlanish teshigi" (PNA) > forāmen nutriens (adj.)

"oziqlantirish teshigi" (TA). Rus tilidagi tarjimada ham afzallik beriladi bo'laklar.

So'z yasash o'zgarishlari atama tarkibiga kirgan so'zning so'z yasovchi komponentlarining o'zgarishi bilan bog'liq - pharyngeus (PNA) > pharyngeālis (TA) "faringeal"; carpeus (PNA) > carpalis (TA)

"karpal"; pelvīnus (PNA) > pelvīcus (TA) "tos".

Sintaktik o'zgarishlar juda ko'p nomuvofiq ta'riflarni kelishilganlar bilan almashtirish bilan tavsiflanadi - facies pelvis "tos bo'shlig'i yuzasi" (PNA) > facies pelvīna "tos yuzasi" (TA); cavitas thorācis "ko'krak bo'shlig'i" (PNA) > cavitas thoracalis "ko'krak bo'shlig'i" (TA); medulla renis "buyrak medullasi" (PNA) > medulla renalis "buyrak medullasi" (TA). Bunday turdagi ko'plab atamalardan teng huquqli foydalanish mumkin.

Yangi nomenklatura (TA) o'quv va ilmiy adabiyotlarda hali o'z aksini topmaganligi sababli, biz PNAGA e'tibor qaratamiz, lekin ayni paytda innovatsiyalarni hisobga olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.Sh. Rustamova lotin tili va terminologiya
2. Lotin tili (L.Xo'jayeva, X.Zohidova, Z.Rahmatullayeva)
3. Olimov Q.T. Pedagogik texnologiyalar. – T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti, 2011. – 275 b.
4. Ro'zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi / Metod.qo'll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.
5. Sayfurov D. Malaka oshirish tizimida masofaviy ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari // Kasb-hunar ta'limi j. – T.: 2002. - №5-6. – 28-29-b.
6. Sayfurov D. Masofadan o'qitish tizimining shakllanishi va rivojlanishi // Kasb-hunar ta'limi j. – T.: 2004. - №6. – 16-20-b.